

Datum
2009-05-08Diarienummer
2008/20051-1

Kommunledningskontoret

att. Göran Carlén

Högre hus i Uppsala

Inledning

USA var länge ledande när det gällde att bygga höga hus. Nu leds utvecklingen av fr a Kina och Emiraterna i Mellersta Östern. I Europa är det miljonstäder som London och Paris som är mest aktiva i denna utveckling, men även en rad andra europeiska storstäder har ambitionen att bli skyskrapestäder. Bland dessa praktiseras två tydliga utvecklingsalternativ. Ett är att bygga högt i centrum och det andra att spara den gamla, lägre stadskärnan och bygga högre utanför denna. I Paris har man valt det senare alternativet. I Stockholms lägesredovisning rörande höga hus (Stadsbyggnadskontoret 2008) redovisas också ett mer varsamt synsätt i förhållande till centralt belägna märkesbyggnader. Av sammanfattningen framgår att ”det är ingen självklarhet och inget självändamål att bygga en hög stad. Om vi ändå väljer att tillåta hög bebyggelse kan några placeringar som markering för plats eller funktion prövas: stråk, nod och kluster. Huvudmålet för planering av all ny bebyggelse ska vara: rätt byggnad i rätt sammanhang. Varje nytt projekt ska utgöra ett positivt tillskott till staden som helhet”. Även i andra svenska städer är frågan om höga byggnader aktuell.

New York. Foto: T. Livion

I nu gällande översiktsplan för Uppsala stad (antagen av KF 2002) framgår att ”Stadens silhuett ska bevaras. Höjden på innerstadens byggnader ska inte konkurrera med slottet.” I övrigt saknas förhållningsätt och riktlinjer. Inför upprättandet av en ny översiktsplan för Uppsala har Kommunfullmäktige framfört önskemål om en rad fördjupningsstudier. En av dessa rör frågan om höga hus. För att belysa detta område behövs egentligen flera studier som behandlar en rad frågor såsom stadsbild, miljö, varumärke, ekonomi, sociala aspekter med mera. Stadsbyggnadskontoret fick 2008 uppdraget att analysera frågan utifrån ett strikt stadsbildsperspektiv. Denna rapport tar sin utgångspunkt i stadens historiska utveckling och pekar på den vägledande principen att, som flera andra kulturstäder i Europa, värna de högre och centralt belägna märkesbyggnaderna och deras roll i stadsbilden. Detta utesluter inte att staden även gärna ser tillkomsten av nya märkesbyggnader av hög arkitektonisk kvalitet. En vägledande princip ska då vara att motiven för att bygga högt är tydliggjorda och att staden som helhet tillförs något nytt och kvalitativt samtidigt som upplevelsen av nuvarande kvaliteter ej påverkas negativt.

Historisk bakgrund

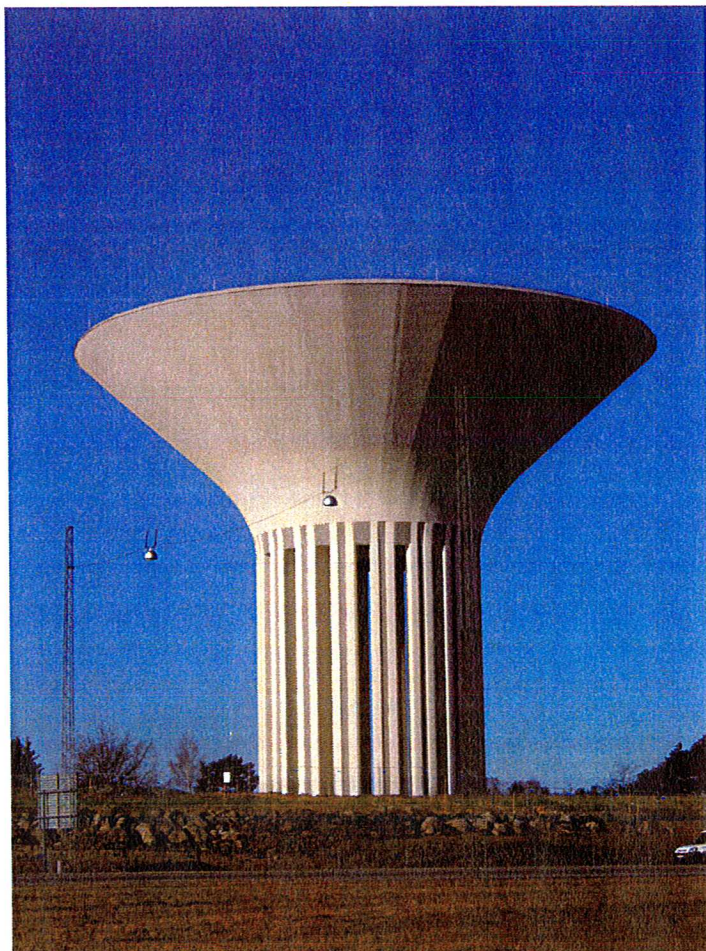
Gamla Uppsalas roll som religiöst centrum under järnåldern var en viktig anledning till att påven bestämde att där placera ärkebiskopssätet på 1160-talet. Grunden till staden Uppsalas (tidigare Östra Aros) utveckling lades med handelns tillväxt under 1100-talet och platsens topografiska förutsättningar med åsen och ån som viktiga faktorer. På 1200-talet gav påven tillstånd att flytta domkyrkan från ”Gamla” Uppsala till Östra Aros och att namnet Uppsala skulle följa med. Där påbörjades arbetet med att bygga det som skulle bli Nordens största katedral. Den stod färdig på 1400-talet. Byggnaden är en stark symbol för stadens roll som kyrkligt/religiöst centrum i landet. Uppsalas historiska betydelse för den svenska staten kan sägas manifesteras i det kungliga slottet som började byggas på 1500-talet med alla efterföljande kungliga kröningsfester och begravningar. En tradition fanns sedan medeltiden med kungar som lät sig väljas vid Mora stenar.

Både Domkyrkan (119 m hög) och slottet (42 m högt) är strategiskt placerade på den höga Uppsalaåsen och har därmed givit staden en berömd och unik silhuett som inte liknar någon annan stads. Under 1800-talet manifesterades stadens roll som universitetsstad med ytterligare två högt belägna byggnader, universitetsbiblioteket Carolina Rediviva och Universitetshuset, även dessa strategiskt placerade på höga partier. Vid den tid då dessa monumentalbyggnader tillkom måste de ha upplevts än mer dominerande än vad de gör idag. Den övriga bebyggelsen var då med några få undantag uppförd i en till två våningar.

Uppsala år 1770. Eftersom huvuddelen av stadens bebyggelse var låg dominerade de högt placerade monumentalbyggnaderna staden än mer än vad de gör i dag. Källa: Kopparstick av F. Akrelius

Under 1800-talets senare hälft började även stadens övriga bebyggelse att skjuta upp några våningar. Bostadshus av sten i fyra och fem våningar blev vanliga. Under början av 1900-talet tillkom ytterligare byggnader med fyra och fem våningar men nu även med mycket hög takresning som gjorde dem särskilt påtagliga i stadsbilden. Det mest omskrivna blev det så kallade Skandalhuset invid Universitetshuset. Hissen möjliggjorde utvecklingen. Det dröjde sedan till 1900-talets senare hälft innan staden såg några nya högre byggnader. I innerstaden dyker det upp några hus med 6 och 7 våningar men fortfarande dominerades den av något lägre byggnader. Det var främst i de nya stadsdelarna utanför den gamla stadskärnan som i Luthagen (Tindaområdet), Eriksberg, Flogsta, Sala backe och Gottsunda som enstaka högre punkthus och skivhus tillkom. Dessa kunde vara upp till nio våningar höga. Även några sjukhusbyggnader uppfördes i nio våningar. Flertalet av dessa "höghus" (som är ett relativt begrepp) placerades således i områden som ligger relativt långt från innerstaden eller i det urgrävda åspartiet vid nuvarande Akademiska sjukhuset, och kom därför inte i någon högre grad att förändra den klassiska Uppsalasilhuetten. Några andra byggnader från denna tid som däremot, i vissa delar, kom att förändra stadens skyline var Uppsalas kraftvärmeverk med dess höga skorsten och vattentornet, båda i Boländerna. Även i de nya industriområdena dök det upp en och annan solitärbyggnad såsom Pharmacias huvudkontor i Fyrislund och det så kallade "skeppet" i Librobäck, dock utan att påtagligt förändra stadens silhuett. Under början av 2000-talet har även nya flerbostadshus i direkt anknytning till den gamla stadskärnan uppförts i 7-8 våningar, ofta med en något indragen takvåning. Några speciella byggnader såsom Polishuset och Uppsala konsert- och kongresshus har tillåtits bli högre. Även dessa är placerade strax utanför den gamla stadskärnan.

Vattentornet i Boländerna byggdes på 1960-talet.
Arkitekt: Vattenbyggnadsbyrån / Hans Trygg. Foto: D. Thunman

Några exempel på byggnader från 1700-, 1800-, 1900- och 2000-talet som var relativt höga när de uppfördes.
Foto: D. Thunman

Begreppen ”höga/högre hus” och ”märkesbyggnader”

Begreppet *höga hus* är ett relativt begrepp. Ofta är det den omgivande bebyggelsen eller kanske topografin som avgör om huset upplevs som högt eller inte. Vi kan även bära med oss olika referensramar. Ett högt hus i Uppsala kan om det stod i någon storstad i t ex Europa, USA eller Asien upplevas som relativt lågt. Men vad är då ett högt eller ett högre hus i Uppsala? I innerstaden dominerar i dag byggnader med 4-6 våningar, men under senare tid har även byggnader med 8-9 våningar uppförts. Det nybyggda konsert- och kongresshuset är cirka 43 meter högt och nya Polishuset cirka 40 m högt. Båda dessa byggnader betraktas av många i Uppsala som relativt höga hus. Om ett hus upplevs som högt eller inte avgörs således kanske främst av förhållandet till den i den närmast omgivningen dominerande hushöjden.

Under senare år har begreppet *märkesbyggnad* blivit allt vanligare. En märkesbyggnad kan vara en låg eller hög byggnad. Men den ska gärna i positivt bemärkelse vara karaktärsskapande. I denna rapport lyfts framför allt högre märkesbyggnader fram. Dessa utgör en del av stadens silhuett, har unika funktioner och mycket hög arkitektonisk kvalitet. De har en genomtänkt placering med intilliggande platsbildningar och är ofta en del av stadens varumärke.

Uppsala konsert- och kongresshus. Arkitekt: Henning Larsen Tegnestue / Johnny Svendborg.
Foto: D. Thunman

Vy från Uppsala konsert- och kongresshus.

Foto: D. Thunman

Uppsala

Uppsalas topografi med slätten, åsen och ån har spelat en avgörande roll för stadens placering och utbyggnad. För att manifestera och försvara olika byggnader och verksamheter har åsen fungerat som en lämplig plats. Domkyrkan, slottet och universitetsbiblioteket Carolina Rediviva är stadens mest påtagliga uttryck för detta. Det höga läget i förhållande till den övriga staden nere på slätten i kombination med unika verksamheter och hög arkitektonisk kvalitet gör dem alla till märkesbyggnader med bäring på Uppsalas varumärke. Tillsammans skapar de den typiska Uppsalasiluetten, en unik "skyline" att värna. I staden nedanför åsen har under 1900- och 2000-talen ytterligare några högre märkesbyggnader tillkommit, såsom Vattentornet och Uppsala konsert- och kongresshus, vilka också har betydelse för stadens siluett.

När vi idag rör oss inne i staden är det uppenbart att dessa monumentalbyggnader även spelat en viktig roll för dragningen av flera gator och vägar. Man når mer eller mindre oväntat av slående utblickar mot dessa byggnader som gör att promenaden blir betydligt intressantare och trevligare. Detta kan gälla såväl i stadens inre delar som i vissa av de yttre bostadsområdena. För att i framtiden värna Uppsalas kvaliteter med bäring på siluett och stadsbild bör inga höga hus uppföras inom den gamla stadsplanen från 1600-talet. Vidare tål inte det gamla gatusystemet med smala gränder några högre byggnader då solljuset påtagligt begränsas. Extra stor hänsyn bör även tas i det närbelägna området. Motiven för att bygga högt ska vara väl underbyggda och tydligt uttryckta. En ledande ambition ska vara att staden som helhet tillförs något nytt och värdefullt. Hög arkitektonisk kvalitet ska vara ett krav. Varje projekt ska alltid föregås av en genomarbetad sikt- och stadsbildsstudie. Detta för att tillföra staden nya värden och inte negativt påverka siluetten eller kvalitativa siktlinjer i stadsbilden. Hänsyn bör även tas till utsikten från befintliga märkesbyggnader såsom slottet och Uppsala konsert- och kongresshus. Men även värdefulla siktvyer från infartsvägar på landsbygden ska beaktas och då särskilt från dem som lades ut i samband med drottning Kristinas stadsplan på 1600-talet. För att underlätta hantering av ärenden som rör högre hus kommer kommunen att ta fram en karta som redovisar kvalitativa siktlinjer/sektorer från infartsvägar, inom staden och från märkesbyggnader.

Vid studier av nya högre hus ska förhållandet mellan dessa och befintliga högre byggnader studeras. Ett högt hus dominerar inte bara den plats där det står utan tar även ett ännu större luftrum i anspråk. För att skapa en kvalitativ upplevelse måste det råda en bra balans mellan dessa byggnader. Eftersom delar av staden och dess närmaste omgivning är av riksintresse för kulturmiljövården ska alltid projekt som kan påverka detta kommuniceras med Länsstyrelsen.

Dan Thunman

Planavdelningen